

Securitatea națională în contextul schimbărilor sociale

Sociologia contemporană analizează diversificarea formelor de incertitudine și are în vedere multiplicarea afacerilor private și a problemelor publice tratate în termeni de risc – de aici decurgând principiul de precauțiune, dreptul la protecție și procedurile de înfruntare a acestei situații prin mecanisme individuale și dispozitive instituționale. În consecință, diversitatea situațiilor care pot fi considerate drept *contexte de risc* antrenează o reorganizare a sistemelor de analiză, decizie și acțiune.

Deși încă ezitant și confuz, în societatea românească au început să apară forme ale unei conștiințe civice responsabile și a unei culturi a riscului care să nu mai aibă în centru nevoia individului de fi la adăpostul paternalist al societății totalitare. Identificarea riscului pune mari probleme și de aceea este necesar să legăm această categorie de noțiunea de *încredere*. Încrederea individului este diferită, ca manifestare, de încrederea comunităților. Astfel, riscul se apreciază atât la nivel individual, cât și colectiv, dar se raportează nu doar la încrederea pe care indivizii o au la un moment dat față de autorități, ci și cea dezirabilă. Atunci când un comportament manifestat de cineva (individ sau instituție) nu este cel așteptat, considerat corect, spunem că „riscăm să ne pierdem încrederea”. Ulrich Beck (cit. de N. Perpelea, 2003) impune termenul *societate de risc*, încercând să argumenteze că în societatea actuală, „producția socială de bogăție este sistematic corelată cu producția socială a riscurilor”.

Este tot mai evident că problematica securității naționale trebuie să cuprindă noi aspecte, în principal cele legate de securitatea socială a oamenilor. Indivizii și națiunile trăiesc drame din ce în ce mai asemănătoare (în esență), drept pentru care problematica existenței lor începe să devină aceeași. Aspectele particulare nu sunt decât consecințe derivate din diversificarea interacțiunilor dintre individ și stat.

Datorită raportării inadecvate a individului la nivelurile dezvoltării economice, sociale și politice, apar dificultăți ori probleme în asumarea responsabilității, luarea unor decizii și acțiunea în plan social. Această raportare poate fi inadecvată din următoarele motive:

- cunoștințe insuficiente despre nivelul/planul respectiv;
- incapacitatea psiho-intelectuală de abordare globală și critică a problematicii;
- gradul prea abstract și complex al nivelului, astfel încât nu se permite abordarea integrală a problemei, deci nici rezolvarea ei;
- incapacitatea de acțiune; „atitudinea” se manifestă doar la nivel declarativ, fără a fi evidentă în plan acțional, concret. Acest lucru se întâmplă din teamă, din neputință (bravada nefiind decât o manifestare compensatorie a sentimentului de inferioritate, a recunoașterii importanței de acțiune etc.), din neasumarea responsabilității, din credința/convingerea că doar „autoritățile” pot face ceva, doar ele trebuie să ia decizii, să schimbe realitatea.

În spațiul psihosocial, schimbarea creează incertitudine, care determină inițial o ezitare în confruntarea cu situațiile noi, reale. Expresia „rezistență la schimbare” apare în mod logic la un individ care nu are toate informațiile despre noua stare provocată/indusă, nu și-a fixat obiective, setting-uri comportamentale și poate nu a primit nici toate explicațiile privind multitudinea de aspecte modificate. De multe ori, această rezistență îl face pe individ să își asume ceea ce, în mare parte, este indus de sistemul căruia îi aparține. „În spatele acestei rezistențe, se profilează opoziția dintre

elitele tehnice, deschise inovației, și masa lucrătorilor caracterizată prin «mizoneism» sau «neofobie» (B. Valade, 1997).

Rezistența la schimbare apare într-o situație considerată criză și se exprimă printr-un comportament defensiv căruia i se asociază conflicte interne și reacții de atribuire (găsirea vinovaților).

În plan individual, reacțiile individului sunt cele cunoscute ca mecanisme de apărare ale Eului, descrise de Anna Freud (A. Freud, 2002) :

- Refularea – mecanism de negare a realității prea dure;
- Proiecția – constă în a atribui altora calități, defecte sau sentimente care aparțin subiectului însuși;
- Introiecția – este un mecanism complementar proiecției și constă în încorporarea elementelor lumii exterioare considerate ca fiind bune și pe care le asimilează. În acest sens, introiecția devine identificare, care se poate transforma în imitație;
- Deplasarea – este un mecanism prin care agresivitatea ori tensiunea capătă noi forme, exprimate în alte gesturi; de pildă, utilizarea tutunului, a alcoolului etc.;
- Întoarcerea la contrariul său – este evidentă mai ales în cazul martirizării, a umilirii sau sinuciderii;
- Anularea retroactivă – subiectul simte că un comportament l-ar putea compromite și încearcă anularea lui obsesiv - compulsivă;
- Formarea reacțională – caracteristicile subiectului sunt aranjate într-un mecanism de tip apărare-adaptare și apare nevoia de putere ca o consecință a sentimentului de inferioritate pe care caută să-l compenseze;
- Raționalizarea – constă în justificarea drept pozitivă a unui comportament ale cărui motivații profunde ar fi socialmente inacceptabile;
- Sublimarea – este un mecanism de realizare „ocolită” a tendințelor care, manifestate direct, nu pot fi acceptate de mediul social.

Aceste forme diferite de apărare a individului se pot generaliza atunci când există reacții *colective* de apărare la o schimbare care introduce noi variabile, percepute ca dificil de gestionat. Fenomenul are loc ca urmare a contagiunii, a imitației, iar explicația constă în faptul că indivizii își pot manifesta dorința de schimbare, dar aceasta există doar la nivel declarativ. În realitate, ei nu doresc ca schimbarea să îi afecteze, să adopte noi comportamente, nu sunt dispuși să își schimbe obiceiurile și stereotipurile. Să se schimbe contextul, dar să nu se schimbe ei înșiși.

Schimbarea este rezultatul unui paradox: obiceiurile și mentalitățile neadaptate realității trebuie înlocuite cu altceva, fie impus, fie „crezut”, în ideea că așa va fi mai bine, însă această înlocuire ori modificare determină dificultăți de acceptare a noilor realități construite. Astfel, ne amintim de unul din personajele lui I.L.Caragiale care spunea: „Ori să se revizuiască...dar să nu se schimbe nimic, ori să nu se revizuiască...dar atunci să se schimbe ceva...și anume în punctele esențiale.”

De multe ori, schimbarea este un proces de durată, care presupune acțiuni susținute de intervenție în plan social, însă cele mai dificile sunt schimbările pe care oamenii trebuie să le facă în plan interior cognitiv. Decizia de schimbare la nivel macrosocial aparține decidenților politici, însă schimbarea introdusă nu este mereu populară, fapt ce determină tensiuni și conflicte sociale, cu rol destabilizator și insecurizant. De asemenea, logica deciziilor este orientată doar de interese particulare, care au o utilitate aparentă, imediată, însă schimbările nu sunt valabile pe o perioadă mai mare de timp și generează în timp tensiuni sociale și individuale, ducând la „subminarea proceselor socializante” (L. Culda, 2002). Nemaiputând să se mai adapteze realității, individul dezvoltă comportamente deviate și apar așa-numitele organizări sociale „alternative”, grupări și asocieri de indivizi care acționează în vederea satisfacerii intereselor proprii, fără a ține seamă că acțiunile lor afectează stabilitatea internă a țării.

Pentru a se adapta schimbărilor sociale, individul trebuie să-și revizuiască biografia „din mers”, astfel încât nimic din ceea ce se întâmplă să nu-l dezechilibreze. La fel și comunitățile și societatea: trebuie să se schimbe în așa ritm încât să nu determine nici tensiuni sociale, nici să încetinească până la renunțare.

Tendența aceasta de menținere, de păstrare a oricărui sistem confruntat cu „atacuri” din afară este expresia dorinței de coerență, coeziune și claritate. Schimbarea este percepută ca aducând modificări în identitate.

G. Watson (cit. de A. Neculau, 1996) a descris „opt forțe de rezistență” la schimbare, care acționează atât în planul individual, cât și în cel colectiv:

- Homeostazia – tendința fiecărui organism de a-și menține echilibrul;
- Obişnuința – preferința pentru familiar;
- Prioritatea – relevarea unei situații care devine model;
- Percepția și retenția selectivă – în funcție de prejudecățile vehiculate;
- Dependența față de opiniile egalilor și superiorilor;
- Respectul față de tradiții;
- Lipsa de încredere în sine;
- Nesiguranța și reîntoarcerea în trecut.

A. Neculau consideră că, în România, sunt patru mari grupe de refuzuri (A. Neculau, 1996) :

- refuz din dorința de menținere a echilibrului, coerenței, status-ului deja dobândit;
- refuz motivat de competența deja dobândită;
- refuz din ignoranță;
- refuz din conformism social.

Societatea noastră cunoaște mutații profunde atât în plan politic, militar, economic, cât și în plan psiho-comportamental. Noile condiții, noile reguli adoptate pentru atingerea standardelor internaționale impun modificări atitudinal-comportamentale și chiar formarea unor noi conduite. Emergența amenințărilor asimetrice, mondializarea economiei, revoluția tehnologiei informatice și edificarea unei Europe tot mai interdependente transformă comportamentele și raporturile sociale, deplasând accentul pe alte ținte ale apărării și modificând relația țării cu armata proprie. În acest context complex și evolutiv, în care apar, cu un preaviz tot mai redus, crize multiforme, este foarte important să se sublinieze rolul apărării și asigurării securității în societate.

Indivizii trebuie să înțeleagă că doar depunând eforturi comune pentru a progresa vor reuși să evolueze împreună. Individul este dependent de funcționarea societății, după cum societatea depinde de liniștea și atitudinea individului. Uneori, schimbarea determină un sentiment de „risc social” (P.-H. Desaubliaux, 2001). Acesta poate determina inhibiția acțională în plan social, fapt ce generează dificultăți în introducerea

unor modificări de substanță, prin izolarea indivizilor și neparticiparea lor ca actori sociali. Apare astfel o atitudine de așteptare, în sensul că indivizii stau și privesc, ca spectatori, neimplicându-se, ceea ce autoritățile încearcă să schimbe. Ulterior, schimbarea, nepopulară, determină o „undă de șoc” care se propagă în cadrul mediului social, cauzând tensiuni destabilizante pentru stabilitatea internă a țării și, fără a fi un sentiment culpabilizant, se constituie în risc la adresa securității naționale.

Prelungirea unor dificultăți interne de natură economică, financiară și socială care afectează critic și vital funcționarea societății românești constituie o realitate, un

risc existent, pentru înlăturarea căruia este necesar un efort conjugat al tuturor cetățenilor țării.

Pentru a fi posibile procesele securizante la nivelul societății, trebuie să abordăm securitatea din trei perspective:

- conștientizarea necesității și utilității ei;
- înțelegerea ei ca răspuns concret pentru asigurarea vieții;
- realizarea legăturii reale între politic și cetățeni.

Astfel, țintele securității vor fi:

- accentuarea integrării conceptului și sistemelor de securitate în interiorul națiunii – în contextul profesionalizării forțelor armate, trebuie promovată un nou spirit al securității și un nou vocabular, chiar și noi comportamente. Armata și Națiunea, legate între ele în mod firesc, natural, nu sunt două entități distincte, ci sunt emanația națiunii, ambele în slujba populației și societății. Astfel ajungem la al doilea nivel, a doua țintă, care vine să o fundamenteze și mai mult pe prima;
- obținerea adeziunii cetățenilor – transformarea mecanismelor de apărare și securitate nu se poate realiza și nici nu ar putea să se stabilizeze fără susținerea cetățenilor. De aceea, trebuie depus un efort pedagogic susținut pentru ca strategiile de securitate să fie explicate diferitelor segmente de populație, deoarece adeziunea unui număr mare de cetățeni face posibilă înțelegerea, evoluția și decizia corectă.;
- favorizarea transformării și schimbării – se pune problema conturării și stabilizării unei noi identități politico-militare.

Efortul de adaptare al actorilor sociali reprezintă prețul care trebuie plătit pentru ca schimbarea atitudinilor să facă posibilă transformarea, cea care se înscrie în logica transformării globale. Securitatea trebuie să asigure echilibrul simbiozei dintre element și ansamblul căruia îi aparține, altfel spus dintre cetățean și stat, pentru a le face compatibile și unitar coerente.

Pentru ca o strategie de securitate să fie eficientă și să răspundă cerințelor exprimate sau nu de indivizi în procesul adaptării la schimbare, precizăm câteva dintre caracteristicile pe care ar trebui să le aibă (după J.F.Bureau, 2001):

<i>Conformă statului de drept</i>	<i>Strategie riguroasă</i>	<i>Adaptabilitate socială</i>
Transparență	Coerență	Energie
Credibilitate	Pertinență	Deschidere
Comprehensivitate	Evaluativă	Naturalețe

Pentru a influența pozitiv și a asigura starea de securitate socială și națională, procesele desfășurate la nivelul societății trebuie să îndeplinească caracteristici ținând de:

- consens – forțele politice și sociale trebuie să ajungă la consens în luarea deciziilor, în caz contrar, fragmentarea intereselor și deciziilor putând intra în conflict; astfel, indivizii ar fi supuși unor presiuni antagonice cărora nu ar putea să le facă față și ei ar reacționa prin proteste și conflicte destabilizatoare;
- conformism social – respectarea normelor impuse;
- coeziune – unitate, cooperare;
- eficiență – constă în îndeplinirea obiectivelor sociale propuse;
- permeabilitate – acceptarea unor modificări și schimbări;
- flexibilitate – însușirea și manifestarea unor noi comportamente, adaptate noilor realități și mai adaptabile;
- participare – participarea indivizilor la viața socială;
- stabilitate – constanța acțiunilor;

- responsabilitate – asumarea responsabilității de către indivizi și autorități, a consecințelor actelor lor.

Necesitățile care exercită presiuni pentru menținerea securității se găsesc în social, după cum tot aici găsim și sursele de insecuritate:

- oamenii trăiesc într-o lume dominată de rețele constrângătoare, care iau forma legilor, caracteristice societății în care trăiesc și care reglementează relațiile economico-sociale și politice dintr-o țară;
- aspectul relațiilor stabilite cu ceilalți;
- propria structură de personalitate;
- formele procesului decizional și eficacitatea lui pentru membrii grupurilor/societății;
- conformitatea și gradul de nonconformitate.

Aceste manifestări cu caracter securizant pot avea rol insecurizant atunci când sunt denaturate; lor li se adaugă:

- creșterea volumului de trebuințe materiale și culturale de satisfăcut ale populației;
- creșterea decalajelor economice între membrii societății, delimitându-se pregnant două clase: cei bogați și cei săraci;
- tot mai multe și mai violente contradicții și conflicte sociale;
- scăderea gradului de școlarizare, implicit creșterea numărului de analfabeți;
- dificultăți economice cu care se confruntă o mare masă din populație;
- apariția sau amplificarea unor crize de diferite genuri, mai ales de ordin financiar (costul energiei, combustibilului), dar și de natură ecologică (alunecări de teren și inundații datorate defrișărilor și construirii haotice), culturală, școlară, sanitară, alimentară, o așa numită criză de inteligență etc.

Până la urmă, orice rezistență la schimbarea socială este eliminată sau cel puțin redusă. Nici o rezistență nu poate fi totală sau de lungă durată, orice influență de soldează în final cu modificarea individului, grupului, comunității, societății.

Schimbarea, pentru a nu provoca mari tensiuni și dezechilibre, trebuie să se desfășoare într-un ritm adaptat ritmului normal în care s-a dezvoltat societatea până în momentul respectiv. Importantă în acest sens este percepția pe care o are individul în legătură cu realitatea în schimbare și modul în care el crede că se va modifica aceasta. Pentru ca individul să se adapteze mediului în schimbare, este necesar ca ritmul prelucrării imaginilor, stereotipurilor și reprezentărilor sociale să se accelereze. Într-o lume modernă în continuă schimbare, viteza de prelucrare a imaginilor crește tot mai mult.

Schimbările din viața socială, culturală, economică, politică provoacă ceea ce Toffler a numit „șocul viitorului”. Medicii, sociologii, psihiatrii au studiat relația dintre schimbare și sănătatea psiho-fizică a individului, ajungând la concluzia că modificările în stilul de viață necesită o adaptare dificilă, care poate duce la boală.

Siguranța psihologică a individului este asigurată în cadrul comunității. La rândul ei, aceasta are o anumită stabilitate atâta timp cât membrii depun un efort colectiv de conservare a valorilor și tradițiilor ei. Dar fiecare epocă are specificul ei, o anumită marcă psihologică. În fiecare epocă se produc schimbări sociale care influențează direct viața membrilor societății, obligându-i să se adapteze factorilor de schimbare sau factorilor de progres. Adeseori, confruntarea brutală, bruscă, a populației cu aceste schimbări, care obligă la adaptare prin asimilarea factorilor de noutate, implică o renunțare la vechile obiceiuri, la unele conduite, la unele moduri de gândire etc. Toate acestea vor genera reacții din partea membrilor comunității, din partea diferitelor grupuri sociale, iar în planul organizării și funcționării instituțiilor sociale apar crize. Aceste crize psiho-sociale sunt, de regulă, crize de progres, care au două aspecte: unul structural și unul adaptativ. Schimbările pot duce la tulburarea ordinii sociale, dar și stagnarea poate provoca același efect, din cauza uzurii și devalorizării.

Charles de Gaulle spunea: „viitorul durează mult”. Mai mult decât atât, este foarte important cum percepem în prezent viitorul; prezentul determină viitorul, dar și viitorul influențează prezentul. „Când te ocupi de viitor(...), e mai important să ai imaginație și intuiție decât să fi exact sută la sută” și „este mai bine să greșești din prea multă îndrăzneală, decât din prea multă prudență” (A. Toffler, 1983).

drd. Gianina Gândea

Bibliografie:

- Bârsan, Gheorghe – *Securitatea publică – abordări sociologice*, Editura Ministerului Administrației și Internelor, București, 2005
- Bureau, Jean-François – *Communication de défense et communication gendarmerie: quelles synergies?*, în *Revue de la gendarmerie nationale*, n° 200, septembre 2001, Paris
- Culda, Lucian – *Organizațiile*, Editura Licorna, București, 2002
- Desaubliaux, Patrice-Henry – *Défense: rester soi-même*, în *Revue de la gendarmerie nationale*, n° 198, mars 2001, Paris
- Freud, Anna – *Eul și mecanismele de apărare*, Editura Fundației Generația, București, 2002
- Neculau, Adrian (coord.) – *Psihologie socială*, Editura Polirom, București, 1996
- Perpelea, Nicolae - *Analiza discursurilor asupra riscului. Permisivitate morală, loialitate indusă și salturi de încredere*, Institutul de Sociologie “Dimitrie Gusti” al Academiei Române, 2003
- Alvin Toffler – *Al treilea val*, Editura Politică, București, 1983
- Valade, Bernard – *Schimbarea socială*, în Boudon, Raymond – *Tratat de sociologie*, Editura Humanitas, București, 1997